

Egy kritikai módszer alkalmazása

Tomán László

A kritikus úgy is megoldhatja állásfoglalásának, bírálói módszerének kérdését, hogy elfogadja valamely már ismert kritikai irányzat elveit. Vitathatatlan, hogy egy többé-kevésbé állandó módszer, határozott kritikai álláspont javára válik a kritikusként, sőt elengedhetetlenül szükséges, de veszélyeket is rejtő magában. A bíráló nézetei megkövesedhetnek, idővel konzervatívvá válhatnak, dogmává csontosodhatnak, és ezzel érzéktelenné teszik a kritikát az új jelenségek iránt. Egy másik veszély, amely még az említettnél is nagyobb: az elfogadott, átvett elveket a kritikus nem tudja megfelelő módon alkalmazni. Ez a kritikus csődje.

Vlatko Pavletić legújabb könyvében*, néhány kritikai irányzat áttekintése után bejelenti, hogy ő a strukturális kritika híve, majd példákkal szemlélteti ennek az iskolának a módszerét, sematikusan is bemutatja eljárását, végül pedig irodalmi művek elemzésében igyekszik alkalmazni az általa elfogadott elveket.

Pavletić szerint a strukturális kritika a műbírálathoz eszménye, célja pedig egy alkotás minden összetevőjének megis-

merése, az összetevők kölcsönhatásának felfedése, és a műnek mint egésznek meghatározása. Mi több, mondja, a strukturális kritika „felújítja és ismét életre kelti az alkotás örömét, nem egy mű alkotását, hanem egy konkrét mű mélyen átélt értelmezését...” A kritika ezek szerint maga is alkotás, módszere pedig a művek elemzése. És az elemzést kívánja Pavletić elvégezni a könyvében közölt kritikákban.

Érdemes megismerkedni Pavletić elemzéseivel, mert kitűnik belőlük, hogyan alkalmazza módszerét, és milyen eredményekre jut.

Különös előszeretettel foglalkozik kritikusunk a költészettel. Vannak igen érdekes és helytálló megállapításai, de megdöbbentő, milyen értetlenséggel fogadja a modern költészetet. Azt a modern költészetet, melynek egészen sajtószerű kifejezési eszközei vannak, amely különös képekkel és zeneiséggel, sokszor azonban teljes atonalitással ér el költői hatást. Feltűnő hévvel támadja Pavletić azokat a költőket, akik metaforákkal fejezik ki magukat, akik ezzel a szóképpel akarják átfogni a végtelenséget, elérni az elérhetlent, meg-

* Analiza bez koje se ne može. Zora kiadás, Zagreb, 1961.

sejteni és megsejtetni a titkokat. Ebben az igyekezetében olyan messzire megy a kritikus, hogy a költői átlényegítés, sajátos szemlélet létjogosultságát is kétségbe vonja. Ki akarja zárnai a költészetből a látomásokat, a fantáziát, minden bizarrabb képet „pszichopatologikus zavarnak” tekint, „imbecillisdadogásnak” nyilvánít. Ilyen álláspontról nem lehet megközelíteni a költészetet, csak tagadni mindent, ami kísérlet, ami újítás, ami nem megszokott. Evvel csak csődbe lehet juttatni egy különben hasznos kritikai módszert.

Pavletić álláspontjának és eljárásának van még egy áldozata: maga az irodalmi mű. Két alkotásról olvashatunk ebben a kötetben igen részletes elemzést, Davičo *Zrenjanin*-járól és Vladan Desnica *Zimsko letovanje* c. regényéről. És itt mutatkozik meg teljes egészében, hogy ne mondjam: a maga meztelenségében Pavletić kritikai módszerének igazi arculata. Mert akár-mennyire részletes is az elemzés (vagy épp azért?), akár-mennyire megpróbálta mindkét alkotás legapróbb összetevőjét kivizsgálni, a mű egészéről, művészi értékeiről nem kapunk se kielégítő, se hű, se teljes képet. Csak egy aprólékos, szavakon elpiszmozgó bírálót látunk magunk előtt, aki talán nem értette meg egy kritikai irányzat alapvető szándékait, vagy aki túlzásba vitte egy módszer alkalmazását. Mindennek az eredménye, mint a *Zrenjanin* és a Desnica-regény elemzése bizonyítja, hogy Pavletić kritikái unalmasak, elvesznek a részletek meddő vizsgálatában. halottak, nem tudnak sem a műből, sem a módszerekből semmi újat, semmi érdekességet és lényegeset kihozni. Az elemzés — az irodalmi kritika *conditio sine qua non*-ja: ezt akarja mondani Pavletić könyvének címe és tartalma. A félresikerült elemzés a kritika és a mű gyilkosa — mondjuk mi.

Ezek után nem tehetnénk mást, mint hogy Pavletić új könyvét félretesszük, s csak néha vennénk elő — hogy megcsodáljuk Josip Vaništa remek borítólapját. Előbb azonban ismerkedjünk meg a kritikus életrajzával, vagy ha úgy akarják — pályafutásával. A kiadó ugyanis szükségesnek tartotta, hogy a könyv végén jegyzetet közöljön a szerzőről. Itt arról értesülhetünk, hogy Pavletić huszonhét éves korában a *Krugovi* című zágrábi folyóirat főszerkesztője volt. Ez, egyébként, közismert dolog. Később — ezt is tudjuk — át kellett adnia helyét valaki másnak, mert működésével bizonyos körökben elégedetlenek voltak. De Pavletić okult. Nemsokára tagja lesz a horvát irodalmi elit folyóirata, a *Republika* szerkesztőségének, majd több napilap, hetilap, illetve folyóirat szerkesztője. Huszonnyolc éves korában a Horvát Népszínház drámájának igazgatója, jelenleg pedig — egyetemi magántanár. Harmincegy éves. A kritikus — az irodalmi modernizmus egykori szószólója, volt avangardista — egyetemi magántanár lett. Úgy érezzük, ez a pályafutás, amely a termékenyítő harcoktól, vergődésektől, egy irónemzedék elismertetéséért vívott küzdelemtől elvezetett a sziklaszilárd egyetemi katedráig, nem kis mértékben járult hozzá, hogy Pavletić kritikái olyanok legyenek, amilyenek. Iskolások. Akadémikusak.

A kiadó azt is közli a jegyzetben, hogy a szerzőnek két könyve van kéziratban: egy esszékötete és „modern költőink és költeményeink struktúrájának nagyobb analitikus interpretációja”. Az utóbbi címe: A modern költészet kulcsa.

Nem tartjuk valószínűnek, hogy ez a kulcs kinyithatja az igazi modern költészet zárját.